

собою надзвичайно ефективний інструмент психологічного впливу. Прикладами номіналізацій є такі слова: *вирішувати - рішення, відчувати - відчуття, спілкуватися - спілкування, завершувати - завершення, приймати - прийняття, реалізовувати - реалізація, сумніватися - сумнів, вибирати - вибір*. («До вас все більше й більше приходять відчуття спокою», «Вас охоплює приємна втома», «Зосереджуйте вашу увагу на усіх відчуттях»). Встановлено, що найчастотнішими лексемами в іменниковому складі мови гіпнотичних текстів є: *«дрімота», «відчуття», «втома»,* що становить вербалізований субстрат гіпнотичного стану, де представлено результат сугестивної дії.

За даними аналізу гіпнотичних текстів кількісний показник вживаності неспецифічних номенів складає 4,35%, що відображає відносно нижчу частотність їх вживання, у порівнянні з іншими проаналізованими показниками. («Відкиньте усі зайві *думки та тривоги*», «Ви відчуваєте *свободу рухів тіла*», «Дрімотний *стан* все посилюється й посилюється», «*Важкість* проникає в голову і у все тіло», «Ви помітите, що деякі *явища* виникають під час вашої *релаксації*», «Я хочу, щоб ви сконцентрували вашу *увагу на відчуттях*», «... або ви відчуєте *напруження, або ж тепло* вашої руки») [8].

Список використаної літератури

1. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови / Іван Вихованець, Катерина Городенська. – К.: Пульсари, 2004. – С. 184–216.
2. Дишлева С. М. Адвербіальна дистрибуція лексико-семантичних груп українських дієслів: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / С. М. Дишлева; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К., 2008. – 18 с.
3. Ільницька Л. Л. Англomовний сугестивний дискурс : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / Леся Леонідівна Ільницька. – К., 2006. – 222 с.
4. Кохтев Н. Н. Реклама: искусство слова / Н.Н. Кохтев – М.: МГУ, 1997. – 254 с.
5. Оганесян Н. Т. Практикум по психологии творчества / Н. Т. Оганесян. – М. : ФЛИНТА, 2013. – 528 с.
6. Поршнеv Б. Ф. О начале человеческой истории (проблемы палеopsиxологии) : монография / Б. Ф. Поршнеv. – М. : Мысль, 1974. – 487 с.
7. Психология делового общения : хрестоматия / под ред. Д. Я. Райгородского. – Самара : Издательский дом «Бахрах – М», 2006. – 784 с.
8. Слободяник А. П. Психотерапия, внушение, гипноз / А. П. Слободяник. [4-е изд., испр. и доп.]. – К. : Здоров'я, 1983. – 376 с.
9. Чуприн Г. Т. Гипноз и внушение / Г. Т. Чуприн. – Х. : Гуманитарный центр, 2014. – 192 с.

Мирослава Шух

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ЛЕКСИЧНИХ НОРМ ЛІТЕРАТУРНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Сьогодні досконале володіння українською мовою як державною стає важливим компонентом для кожного, тим паче для фахівців різного профілю, адже мовленнєва діяльність є складовою професійної.

Очевидно, що ми не завжди володіємо мовними нормами української мови і робимо безліч помилок у своєму мовленні. Тож **актуальність обраної теми** полягає в тому, що незважаючи на наявні доробки вчених, проблема культури мовлення залишається неповністю дослідженою. Поряд з тим, мовленнєва ситуація сучасного україномовного населення бажає бути кращою, характеризується значною кількістю різного роду мовних девіацій, відхилень від норми і потребує детального вивчення та дослідження.

Новизна роботи полягає в спробі визначити основні тенденції теорії та практики сучасного нормування української мови та за допомогою опитування-анкетування з'ясувати рівень обізнаності з лексичних норм серед сучасних україномовних студентів.

Об'єкт дослідження – мовлення україномовних жителів різних регіонів України.

Предмет дослідження – ортологічний аспект мовлення сучасних українців.

Джерелом дослідження є 5 лексикографічних видань, серед яких – словники різних діалектів української мови. Матеріал складається з 25 лексем, з-поміж яких наявні літературні слова та слова, що належать до трьох наріч України: Північного, Південно-Західного та Південно-Східного, та відомостей з анкет.

Традиційно лінгвістами досліджується норма літературної мови в цілому. Однак на порядок денний постає питання про норми національної мови, зокрема, питання про норму розмовної мови та її ставлення до норми літературної мови.

Як правило, висновки про нормативності / ненормативності мовних одиниць робляться на підставі критеріїв системності, вживаності, авторитетності джерел, традиційності. Але висловлюється і думка про те, що необхідно враховувати суспільне схвалення / несхвалення мовного явища, щоб подолати існуючу в даний час суб'єктивність кодифікації. Тож очевидно, що при вивченні норми необхідно звернення до свідомості носіїв мови.

Аби проаналізувати специфіку нормування та розрізнення літературних лексем від діалектних та навпаки носіями мови, ми провели лінгвістичний експеримент. Використовуючи наявні в словниках нормативної літературної мови та діалектних словниках лексеми, ми провели опитування аби виявити ступінь поширеності, вживаності діалектної та нормативної лексики. Нас цікавила також здатність носіїв мови виокремлювати літературні та діалектні слова, їх приналежність до певної території України.

Респондентами проведеного нами опитування були студенти Одеського національного університету імені І. І. Мечникова та Київського університету імені Бориса Грінченка віком 18-21 років, бо саме молодь є найбільш активним та свідомим носієм мови. Рідною мовою усіх реципієнтів є українська. До уваги бралися освіта (реципієнт повинен бути освіченою людиною) та місце проживання (останні 10 років), аби дізнатися чи існує різниця у свідомості, сприйнятті та відображенні навколишнього світу в осіб, що живуть на різних територіях однієї країни. Досліджувалися жителі Одеської області (с. Плахтіївка, с. Любопіль, смт. Захарівка, смт. Криве озеро, смт. Любашівка, м. Кілія, м. Березівка, м. Котовськ) (50%) (далі називатимемо «територія № 1» та «реципієнти групи № 1») та жителів центральних та західних областей України (м. Кривий Ріг, м. Кропивницький, м. Рівне, Івано-Франківська, Волинська, Львівська, Кіровоградська області) (50%) (далі «територія № 2» та «реципієнти групи № 2»).

Опитування було проведено серед 20 інформантів, вікової категорії 18-25 років, жіночої статі, з урахуванням місця проживання, рідної мови та освіти.

Дослідивши словники українських діалектів як-от: «Словник галицького діалекту», «Словник поліських говорів» П. С. Лисенка та «Нариси з діалектології української мови» Ф. Т. Жилка, ми обрали лексеми, які на наш погляд, були б цікавими для експерименту. Респондентам пропонувались анкети, що містили 25 лексем, серед яких були літературні слова та діалектизми: *багатир, балакати, вуйко, галиція, глечик, гонор, гречний, дима, зимно, зупа, канапа, канапка, кармани, колежанка, настояний, ніц, презент, ресторан, ресторація, ровер, ружа, склеп, строїти, троянда, трускавки*.

Респондентам потрібно було записати в анкетах свій вік, стать, освіту, рідну мову та місце проживання (останні 10 років), а також виконати такі завдання:

- з поданих лексем визначити, які слова належать до літературної української мови, а які є діалектизмами;
- по можливості встановити, до якого саме наріччя української мови належать визначені діалектизми: північного, південно-західного або південно-східного;
- по можливості вказати літературний відповідник визначеному діалектному слову.

Зробивши певні підрахунки отриманих результатів опитування, ми можемо розтлумачити їх наступним чином:

1. Щодо визначення правильності-неправильності літературного / діалектного слова ми отримали такі дані: 50% населення Одеської області правильно вказали усі запропоновані нами літературні лексеми, 40% вказали більшість з них і лише у невеликої кількості реципієнтів виникли труднощі (10%).

Жителі центральних та західних областей України впорались із запропонованим завданням трішки краще, про що свідчать отримані результати: 60% правильно визначили усі літературні слова, 40% помилились з вибором однієї лексеми, а тих, хто визначив літературно-правильне слово як діалектне, не виявилось.

Слова літературного вжитку визначалися без будь-яких складнощів. Єдиним словом, яке правильно вказали усі реципієнти є *троянда*. Стовідсотково до літературного 2-га група уналежнила слово *глечик*, а група № 1 – 90% реципієнтів. Слово *ресторан* – по 90% обидві групи. А от з лексемою *димар* виникла невідповідність: 30% групи № 1 та № 2 визначили його діалектним, хоч насправді це літературне слово.

Ми зіткнулися з тим, що виникають певні труднощі з розпізнаванням діалектних слів. Результати опитування показали, що 80% реципієнтів території № 1 помилково позначали діалектні слова як літературно-нормовані; 10% з них (з 80%) взагалі назвали літературними більшість запропонованих діалектизмів, як-от: *гонор, гречний, зимно, канапа, презент*. Це може свідчити про необізнаність з певними діалектними словами та особливостями української мови щодо територіальної її неоднорідності. До того ж, помітили тенденцію, що жителі Західної України часто не розмежовують діалектні слова південно-західного наріччя від літературних, цим самим вважають певні діалектні слова як-от: *Галиція, гонор, зимно, ресторація, склеп* літературними. Можливо, це пов'язано з тим, що ці лексеми перебувають у їх постійному побутовому вжитку (мовленні), відповідно для них вони стали «літературними».

Щодо визначення діалектизмів маємо такі результати: лексеми *зупа, колежанка, настояний, ніц, строїти* відразу визначалися реципієнтами обох груп як діалектні. Група під № 2 легко встановлювала, що *вуйко, ровер, трускавки* є діалектними словами, коли реципієнти групи № 1 не всі відповідали правильно. Складнощі виникали при

уналежнюванні таких слів, як: *гонор, зимно, канапа, презент, ресторація, склеп*. Учасники помилково визначали їх літературними.

2. В більшості реципієнти групи № 1 та № 2 правильно визначали до якого наріччя належить те чи інше слово. Ми помітили різницю в тому, що реципієнтам групи № 2 було легше впоратись з цією задачею: 50% з них правильно визначали наріччя, а з групи № 1 – лише 30%. Найбільша кількість правильно визначених нарічч спостерігається у реципієнта з Львівської області (17 слів), коли найбільша кількість лексем у групі № 1 – 12. Були також випадки, коли реципієнти зовсім не справились з поставленим завданням, не вказали нарічч: 20% реципієнтів групи № 1 та 10% групи № 2.

3. В більшості реципієнти намагалися надавати літературний відповідник кожному визначеному діалектному слову, до того ж більшість з них є правильними (80%), що не може не радувати. Це означає, що реципієнти знають значення діалектизмів і зможуть порозумітися з носієм діалекту. Зазначимо той факт, що люди, які вивчають різні мови, більш спроможні розрізняти діалектизми та вказувати їх літературні відповідники, про що свідчать результати опитування. Реципієнти, які вивчають польську мову та/або є білінгвами, з легкістю та правильно виконували завдання. Наприклад, єдина учасниця, яка вивчає польську мову правильно назвала літературний відповідник слову *гонор* – *честь*.

4. Очевидно, що мовлення жителів різних територій України більшою чи меншою мірою відрізняється, відхиляється від літературної норми, що й зумовлює обсяг **завдань** нашого дослідження. За результатами нашого опитування можна стверджувати, що жителі центральних та західних областей України є більш ознайомленими з діалектизмами, ніж населення Одеської області, їм легше розрізняти діалектне слово від літературного та вказувати їм літературні відповідники. Але в цілому, можна сказати, що обидві групи реципієнтів показали хороші результати.

Більшість реципієнтів правильно визначали літературні слова. Спостерігається тенденція, що більшість з них ознайомена з діалектами української мови, хоч частими були випадки нерозуміння чи просто помилкового визначення їх значення (літературного відповідника). Мало хто знав значення таких слів, як *Галиція* та *ніц*, проте 99% інформантів знали, що *вуйко* та *колежанка* – діалектне слово південно-західного наріччя. До того, нерідко траплялися випадки, коли не розмежовували, або й ототожнювали південно-західне та північне наріччя. А такі слова як-от: *кармани, настояний, строїти* вказуються як діалектні південно-східного наріччя, хоч сприймаються як росіянізми, суржик.

6. Здійснивши експеримент, ми зрозуміли, що необхідно проводити такого типу опитування, аби зрозуміти специфіку мислення людей, як вони сприймають слова невідомі для них за значенням, як реагують на них та з чим вони асоціюються. Зрозумівши це і, певним чином, систематизувавши, можна створити певну методику навчання, яка б допомогла в подальшому уникати подібних девіацій, порушень, неточностей у мовленні населення.

Отож наше опитування, **метою** якого було виявлення у свідомості носіїв мови наявності / відсутності специфіки нормування розмовної мови та усвідомлення нормативності / ненормативності лексичних форм, варіантів лексем, показало наступне: певні запропоновані лексеми, які є діалектними, для більшості людей є літературними (визначалися як літературно-нормовані) і, навпаки, літературно-правильні слова визначаються як діалектизми. Можливо це пов'язано з тим, що вони є часто вживаними на певній території, перебувають «на слуху», тому люди сприймають їх як норму. Це свідчить

про те, що в розмовній мові «звичай сильніше закону». Узус розмовної мови не піддається безпосередньо впливу норми кодифікованої літературної мови.

Здійснвши таке опитування, ми зрозуміли, що необхідно проводити такого типу дослідження, аби зрозуміти специфіку мислення людей, як вони сприймають слова невідомі їм за значенням, як реагують на них та з чим вони асоціюються. Враховуючи цю інформацію і певним чином систематизувавши її, можна створити методику навчання, яка б допомогла в подальшому уникати подібних порушень, неточностей у мовленні населення. Тоді українська мова стане чистою, прозорою, а люди з легкістю розрізнятимуть літературні та нелітературні слова, будуть обізнаними, їхня мова стане правильною і зрозумілою кожному жителю як Західної, так і Східної України.

Кодифікатором, тобто оберігачем літературної мови, виступає вчений-мовознавець, письменник, журналіст, політик, диктор радіо і телебачення, артист, учитель, викладач ВНЗу, редактор, коректор і будь-хто з нас. Кожен мовець, який володіє літературною мовою, є прикладом для інших.

Отже, мовець повинен проявляти дбайливе ставлення до мови – неоціненного скарбу народу та сприймати рекомендації з культури мови. Ми повинні обмежувати природне, індивідуальне слововживання та стримувати вільний вибір слів, конструкцій, фразеологічних зворотів. До того ж повсякчасно й у різних сферах спілкування слід робити своєрідне діагностування «мовних захворювань», тоді ми матимемо можливість спостерігати динаміку появи та зникнення тих чи інших проблем мовлення.

Список використаної літератури

1. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо : [посібник] / Б. Д. Антоненко-Давидович. – К. : Українська книга, 1991. – 244 с.
2. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення : [навч. посібн. для студ. ун-тів] / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 1990. – 232 с.
3. Дзюбишина-Мельник Н. Я. Правопис – Ортологія – Культура мовлення [Електронний ресурс] : стаття / Н. Я. Дзюбишина-Мельник // Магістеріум. Мовознавчі студії. – 2013. – Вип. 50. – С. 27-34. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_mov_2013_50_9
4. Крысин Л. П. Литературная норма и вариативность языковых единиц [Электронный ресурс] : стаття / Л. П. Крысин. – Режим доступа : <http://uapryal.com.ua/scientific-section/l-p-kryisin-moskva-literaturnaya-norma-i-variativnost-yazykovyih-edinit/>
5. Курило О. Б. Уваги до сучасної української літературної мови : [монографія] / О. Б. Курило. – К. : «Основи», 2004. – 197 с.
6. Лонська Л. І. Варіанти фразеологізмів із колірним компонентом в українській мові [Електронний ресурс] : стаття / Л. І. Лонська. – Режим доступу : http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/1057
7. Масенко Л. Т. Українська літературна мова. Історія становлення й розвитку // Українська мова. – 2007. – № 1. – С. 129 – 141.
8. Скопненко О. І. Засади кодифікації в українській та білоруській літературних мовах (20-і – початок 30-х рр. ХХ ст.) : [Електронний ресурс] / О. І. Скопненко // Мовознавство, 2010, № 2-3. – С. 168–175. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MoZn_2010_2_3_15.

Список використаних джерел

9. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. – К. : Довіра, 2007. – 207 с.
10. Гнаткевич Ю. В. Уникаймо русизмів в українській мові! : короткий словник-антисуржик для депутатів Верховної Ради та всіх, хто хоче, щоб його українська мова не була схожою на мову Верки Сердючки : [словник] / Ю. В. Гнаткевич. – К. : «Просвіта», 2000. – 54 с.
11. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови : [словник] / Ф. Т. Жилко.–К. : «Радянська школа», 1955. –316 с.
12. Лисенко П. С. Словник поліських говорів / П. С. Лисенко – К. : Наукова думка, 1974. – 260 с.
13. Словник галицького діалекту :[Електронний ресурс] // Аратта / «Енциклопедія Драматyki», 2012 – Режим доступу: http://www.aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=2291

Анна Яковець

ФОРМУЛИ ЕТИКЕТУ ПРОЩАННЯ ТА ПІДПИС У ЛИСТАХ М. М. КОЦЮБИНСЬКОГО

Найпоширенішими формулами мовленнєвого етикету є ті, що вживаються на початку і в кінці листа – вітання, звертання та прощання. Ними починається і завершується спілкування. Вони становлять своєрідну рамку, в межах якої відбувається обмін інформацією між адресантом і адресатом.

Прощання належить до такого акту, в якому завершується процес спілкування, взаємини учасників спілкування. Це не менш насичена й «чутлива» щодо виразів мовного етикету завершальна частина листа [2, 32], у якій адресант засвідчує бажання продовжити радість спілкування і повагу до адресата.

Завершальна частина листів М. Коцюбинського здебільшого нестандартна. Формули етикету прощання, виконуючи в тексті листа роль своєрідних термінальних сигналів, з одного боку, фіксують закінчення епістолярного діалогу, а з другого – оформляють його композиційну структуру.

Для епістолярію письменника властива частина, у якій адресант засвідчує про завершення листового діалогу. Автор користується тими загальноживаними словами і виразами, що вказують на кінець розмови, а саме: *«кінчаю»; «на тім і кінчаю»; «мушу кінчати»; «от і кінець»; «на цім слові»; «а поки що»; «по сій мові»* тощо. Наприклад: «А тепер *кінчаю листа* бажанням усього найкращого Вам» (лист до П. Стебницького від 11.ІІ.1900 р.); «...*мушу кінчати*, бо треба бігти в контору...»; «*Треба кінчати*, вибачай...»; (листи до В. Коцюбинської від 8.ІІ.1898 р. та 24.ІІ.1898 р.); «*На цім слові* будьте здорові...» (лист до М. Міхневич від 7.ІІ.1887 р.); «*А по сій мові* будьте здорові та не забувайте...» (лист до В. Лукича від 12.І.1896 р.).

Далі здебільшого йдуть запитання до адресата щодо здоров'я, особистого життя, етикетні конструкції прохання писати, вибачення адресанта, привітання та побажання усіх гараздів тощо і прощання. Такі етикетні конструкції здійснюють додатковий вплив на одержувача відповіді: «*Сподіваюся скорої відповіді, а поки що кланяюсь та бажаю усього доброго*» (лист до А. Шелухіна від 19.І.1902 р.); «*Простіть*, що так багато взяв у Вас часу